

УДК 81:141.311

МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ З ДІЄСЛОВАМИ ПРОСТОРОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ЛЮДИНИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Гонтаренко Н. М.

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника

У статті визначено механізми метафоризації англійських дієслів просторового переміщення людини у медійних текстах на політичну тематику. Реконструкція та аналіз метафоричних моделей характеризується застосуванням інструментарію теорій концептуальної метафори та когнітивної семантики.

Ключові слова: дієслово просторового переміщення людини, метафорична модель, домен, концептуальний референт, концептуальний корелят.

Гонтаренко Н. Н. Метафорические модели с глаголами пространственного перемещения человека в современном английском языке. В статье рассматриваются механизмы метафоризации английских глаголов пространственного перемещения человека в медийных текстах на политическую тематику. Реконструкция и анализ метафорических моделей характеризуется применением инструментария теорий концептуальной метафоры и когнитивной семантики.

Ключевые слова: глагол пространственного перемещения человека, метафорическая модель, домен, концептуальный референт, концептуальный коррелят.

Gontarenko N. M. Metaphoric models with verbs of human locomotion in modern English. The article focuses on the metaphorization of human locomotion verbs in media texts on political issues. The reconstruction and analysis of metaphoric models is based on the conceptual apparatus of cognitive semantics and the conceptual metaphor theory.

Key words: human locomotion verb, metaphoric model, domain, target domain, source domain.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень зумовила нову інтерпретацію багатьох базових мовних категорій, зокрема категорії просторового переміщення. Зміна об'єкта дослідження, перехід до розгляду значення у його різноманітних зв'язках із людиною, її інтелектом, з усіма мисленневими та пізнавальними процесами та з тими механізмами, що лежать у їхній основі, суттєво змінює уявлення про сутність цієї категорії.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в опрацюванні теоретичних основ і методологічного апарату дослідження метафоризації дієслів просторового переміщення людини з урахуванням положень теорій концептуальної метафори та когнітивної семантики.

Мета дослідження передбачає аналіз метафоризації дієслів просторового переміщення людини у медійному дискурсі, що покликано розкрити особливості осмислення, систематизації і сприйняття просторових понять. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) розробити теоретичні основи і методологічний апарат дослідження метафоризації дієслів просторового переміщення людини на основі теорій концептуальної метафори та когнітивної семантики; 2) проаналізувати домен HUMAN LOCOMOTION як цілісний поняттєвий простір референтів метафори та побудувати багаторівневу концептуальну модель цього простору. **Об'єктом** аналізу виступають метафоризовані дієслова просторового переміщення людини у політичних медійних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявні монографічні дослідження дієслів просторового переміщення здебільшого присвячені аналізу їхніх лексичних та синтаксичних

особливостей на засадах структурно-семантичного підходу [3; 4; 6; 7]. Окремі монографічні праці висвітлюють семантичні та функціональні аспекти класів англійських дієслів просторового переміщення на засадах когнітивної лінгвістики [1; 5; 10]. Когнітивне моделювання семантики англійських дієслів просторового переміщення людини на сучасному синхронному рівні функціонування мови до цього часу не було предметом лінгвістичних досліджень.

Розгляд метафоризації дієслів просторового переміщення людини у медійному дискурсі здійснюємо шляхом залучення інструментарію теорії концептуальної метафори [8]. Використання такого підходу спрямоване на реконструкцію концептуальних сфер, які відображають рівень осмислення різних аспектів просторового переміщення у свідомості соціуму, представниками якого виступають автори медійних текстів.

Будь-яке дослідження у галузі концептуальної метафори, емпіричний матеріал якого налічує кілька сотень чи тисяч прикладів, потребує застосування певної процедури їх опрацювання з урахуванням основних положень теорії концептуальної метафори. Методологічною основою реконструкції метафоричних моделей з дієсловами просторового переміщення людини слугує концепція Жаботинської С. А. [2]. Сутність, яка осмислюється за допомогою метафори, є концептуальним референтом, а сутність, яка залучається до порівняння і яка має відповідну назву, є концептуальним корелятом. Спільні ознаки, що виявляються при порівнянні референта і корелята, утворюють зону перехресного мапування (cross-mapping). Її формування пов'язане з явищем висвітлення/затемнення (highlighting/hiding), суть якого полягає у тому, що в концептуальній метафорі використовується тільки частина характеристик референтного і корелятивного доменів.

Виклад основного матеріалу. Метафорична модель – це взаємозв'язок між поняттєвими сферами у свідомості носіїв мови, за якого поняттєва система однієї сфери (концептуального корелята) слугує основою для моделювання іншої сфери (концептуального референта). У такій моделі зберігається емотивний потенціал, характерний для концептуального корелята, що створює широкі можливості впливу на емоційно-вольову сферу адресата у процесі комунікативної діяльності.

Результатом проєкції корелятивного домена HUMAN LOCOMOTION на референтну поняттєву сферу є концептуальна метафора POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION.

Дієслова просторового переміщення людини утворюють цілісну концептосферу HUMAN LOCOMOTION, яка має свою поняттєву структуру. Для її побудови ми послуговуємося доменною моделлю Р. Ленекера [9], за якою концептосфера є матрицею доменів, домен є мережею субдоменів, а будь-який субдомен у складі домена представлений типовою мережею концептів.

Аналіз фактичних даних – 304 дієслів просторового переміщення людини – показує, що в концептосфері HUMAN LOCOMOTION позначені ними поняття належать до двох доменів – CHANGE OF LOCATION та HUMAN BEING, які репрезентовані багаторівневою мережею субдоменів.

Домен HUMAN BEING, який моделює характеристики та дії суб'єкта переміщення, структурується мережею субдоменів. Просторове переміщення людини відбувається унаслідок застосування її м'язової сили (MUSCULAR EFFORT) або технічних засобів, що починають рухатися за допомогою м'язової сили (MEANS OF LOCOMOTION), у результаті чого людина або група людей (NUMBER OF FIGURES) переміщуються на певній місцевості (LOCALITY) у певному напрямку (DIRECTION) або відносно інших суб'єктів переміщення (CONTIGUOUS FIGURES) зі швидкістю (RATE) та тривалістю (DURATION), які зумовлені моторикою рухів (MOTOR PATTERN). Складовими компонентами переміщення є наявність траєкторії (PATH) та звуку (SOUND EMISSION), що утворюється внаслідок контакту (CONTACT) суб'єкта переміщення із середовищем (MEDIUM). Окрім того, дієслово просторового переміщення людини слугує вербалізатором таких характеристик суб'єкта переміщення як ступінь фізичної

спроможності (PHYSICAL ABILITY), вік (AGE), діяльність (OCCUPATION), порушення норм (VIOLATION), мета (PURPOSE), емоційність (DISPLAY OF EMOTION).

Проаналізуємо поняттєвий простір референтів концептуальної метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION. Метафоризовані дієслова просторового переміщення людини профілюються на багаторівневу концептосферу POLITICS, яка побудована за доменним принципом. Аналіз фактичних даних – 2836 текстових фрагментів – показує, що в концептосфері POLITICS позначені нею поняття (38 різних референтних концептів) належать до 10 доменів, які відповідають складникам політичної діяльності. Це POLITICAL SUBJECT, POLITICAL ATTITUDES, POLITICAL GOALS, POLITICAL STRATEGIES, POWER, POLITICAL ISSUES, POLITICAL OUTCOMES, POLITICAL EVENTS, ECONOMIC ISSUES, LAWS.

Політична діяльність (POLITICS) – це сукупність стратегій (POLITICAL STRATEGIES) політичних суб'єктів (POLITICAL SUBJECTS), спрямована на завоювання та утримання влади (POWER). Політичні інтереси (POLITICAL INTERESTS), відносини (POLITICAL ATTITUDES) та правові норми (LAWS) зумовлюють політичні цілі (POLITICAL GOALS), події (POLITICAL EVENTS) та наслідки (POLITICAL OUTCOMES). Рушійною силою політичної діяльності є економічні (ECONOMIC ISSUES) та політичні проблеми (POLITICAL ISSUES).

Матриця доменів POLITICS структурується такими доменами:

- Домен POLITICAL SUBJECT, який репрезентовано субдоменами POLITICIAN, PARTY, COUNTRY, GOVERNMENT, ADMINISTRATION, ORGANIZATION, ZONE, OFFICIAL, CANDIDATE.
- Домен POLITICAL ISSUES, який репрезентовано субдоменами BIGOTRY, COLONIALISM, NATIONAL IDENTITY, CRISIS, CONFLICT, SERFDOM, SLAVERY.
- Домен POLITICAL GOALS, який репрезентовано субдоменами DEMOCRACY, REFORM, STABILITY, LOOSE RULES.
- Домен POLITICAL ATTITUDES, який репрезентовано субдоменами VICIOUSNESS, CRITICISM, DISAGREEMENT, OBLIVION.
- Домен ECONOMIC ISSUES, який репрезентовано субдоменами INFLATION, HOUSING MARKET, SOCIAL MEDICINE SYSTEM, SPENDING CUTS.
- Домен POLITICAL OUTCOMES, який репрезентовано субдоменами RECOVERY, VICTORY, MATURITY.
- Домен POLITICAL EVENTS, який репрезентовано субдоменами ELECTIONS, WAR, PROTESTS.
- Домен LAWS, який репрезентовано субдоменами TAX, TRADE.
- Домен POLITICAL STRATEGIES, який репрезентовано субдоменами DEFENSE, TALKS.

Елементи концептосфери POLITICS мають різний ступінь метафоризації, який визначається за кількістю метафоричних виразів, співвіднесених з окремим доменом, субдоменом чи концептом. За результатами аналізу, найбільшу кількість метафоричних виразів виявлено у домена POLITICAL SUBJECT. Високий ступінь його метафоризації зумовлений такими чинниками, як експліцитна представленість відповідних референтних концептів у медійному тексті, складність та розгалуженість самого домена.

Високий ступінь метафоризації домена POLITICAL SUBJECT та його зв'язки з іншими доменами, репрезентовані у метафоричних виразах, дозволяють надалі обмежитися аналізом матеріалу, який представляє цей домен (763 одиниці – 32% від загальної кількості прикладів). Метою аналізу на цьому етапі є з'ясування способу взаємодії референтного і корелятивного доменів при створенні концептуальних метафор.

Концептуальна мережа, що структурує зміст референтного домена POLITICAL SUBJECT, демонструє основні напрями його метафоричного осмислення й визначає сполучуваність іменника, який називає цей домен, з дієсловами просторового переміщення людини. Їх

узгодження зі складниками референтного домена відбувається у словосполученнях різних типів:

1) непередикативних:

– дієприслівникових: “*Over the weekend, **the Dutch government** was left **tottering** after failing to gain a majority in support of austerity measures, and demonstrators...*” (The New York Times. Hollande and Sarkozy Head to Runoff in French Race. April 22, 2012).

– герундіальних: “*Tanzania is not alone in **limping along** with out-of-date and unsuitable laws*” (The Economist. African energy: Eastern El Dorado? April 6, 2012).

– інфінітивних: “*After seeming to **totter**, **Zimbabwe’s president** now looks determined to hang on by hook or by crook*”. (The Economist. Zimbabwe African National Union Patriotic Front. February 17, 2010).

– дієприкметникових: “*The election, in other words, is a race between **limping candidates**. Both men have many admirable qualities, to be sure*”. (The Economist. Overview: The choice. October 5, 2012).

2) передикативних: “*The euro zone may be **limping**, but its largest member is **sprinting**. Germany grew at its fastest pace for two decades in 2010*”. (The Economist. Economics focus: Vorsprung durch exports. February 2, 2011).

POLITICAL SUBJECT, центральний домен концептосфери POLITICS, пов’язаний практично з усіма іншими доменами, що знаходить відображення і в метафоричних виразах, де часто поряд із концептом, який належить до домена POLITICAL SUBJECT, фігурують також концепти, що належать до інших доменів:

• Домени POLITICAL SUBJECT та POLITICAL ISSUES:

“*A narrow reading of the decision suggests that **governments must tiptoe around indigenous concerns**, but can act more boldly when other groups protest, since the ruling was based partly on the International Labour Organisation’s indigenous and Tribal Peoples Convention*”. (The Economist. Indigenous rights in South America. July 27, 2012).

• Домени POLITICAL SUBJECT та POLITICAL GOALS:

“*In 2010, as **the USA and Europe** were **limping towards recovery**, Hong Kong was host to the world record sale of a standard sized bottle of wine...*” (The Economist. World: Popping corks on a 270 year vintage, November 11, 2013).

• Домени POLITICAL SUBJECT та POLITICAL ATTITUDES:

“***Britain is sleepwalking into irrelevance**. Britain’s national interest in relation to Europe and the wider world would be better served if it fought to...*” (The Economist. On the euro, shipping, toys, Azerbaijan, phrases, our obituary. November 25, 2011).

На базі домена HUMAN LOCOMOTION утворюються такі концептуальні метафори шляхом профілювання окремих характеристик субдоменів. Так, у результаті профілювання субдомена AGE утворюється концептуальна метафора POLITICAL SUBJECT IS A CHILD, яка імплікує незрілість політиків:

“*To the critics, a planned visit by Dmitry Medvedev, Russia’s president, to Warsaw in December epitomizes surrender, stemming from naivety or cynicism. They see Poland **scampering** after big countries such as Russia, France and Germany, rather like a teenager desperate to hang out with adults, heedless of the national interest. According to the leader of the opposition (and former prime minister), Jaroslaw Kaczynski, Poland has become a Russian-German condominium*”. (The Economist. Polish foreign policy: Dancing with the big boys. November 24, 2010).

Профілювання субдомена PHYSICAL ABILITY утворює метафору POLITICAL SUBJECT IS A SICK PERSON, яка символізує недостатній професіоналізм політичних діячів:

“*Togo is still **limping** along, throwing up a shambling and comical impression of democracy every few years while the real government is one of clan-based fiefdoms*”. (The Economist. Elections in Iraq and Togo: Is it democracy yet? March 7, 2010).

Метафора POLITICAL SUBJECT IS A HEAVY PERSON, яка є результатом профілювання субдомена MOTOR PATTERN, імплікує недостатню ефективність політичного поступу:

“This is fortunate, no big panic, no massive clamoring for inquiries, no lingering headlines; Polish-Russian reconciliation is allowed to waddle...” (The Economist. Polish air crash: Graverobbers. June 7, 2010).

У результаті профілювання субдомена VIOLATION утворюється метафора POLITICAL SUBJECT IS AN UNRULY PEDESTRIAN, яка відображає типові соціальні уявлення про те, що політики часто вдаються до порушення правил політичної гри:

“Both parties are jaywalking and don't feel responsible to work and restore the economy to health except blaming the President”. (The Economist. Culpability: Is it Barack Obama's economy? June 4, 2012).

Профілювання субдомена OCCUPATION слугує засобом реалізації метафори POLITICAL SUBJECT IS A SOLDIER, яка символізує агресивність політиків:

“Senior American officials are trooping to Mexico with assurances of support in its drug war”. (The Economist. Taking on the narcos, and their American guns. 2 April 2009).

Висновки. Таким чином, субдомени HUMAN BEING отримують множинне метафоричне представлення у медійних політичних тестах та характеризуються різним метафоричним потенціалом. Найвищий метафоричний потенціал властивий корелятивним субдоменам PHYSICAL ABILITY та MOTOR PATTERN, які представлені метафоричними моделями з концептуальними векторами агресивності, суперництва, нещирості, непрофесіоналізму політиків. Перспективним вважаємо здійснення компаративного аналізу метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION в різномовних медійних дискурсах з метою встановлення спільних та відмінних способів концептуалізації феномена просторового переміщення людини представниками різноманітних соціокультурних спільнот різних лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белау М. Ю. Глагольная таксономическая модель концепта самостоятельное перемещение субъекта в современном английском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / М. Ю. Белау. – Тамбов, 2009. – 20 с.
2. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора : процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : матеріали VII Міжнар. конф. : зб. статей. (Черкаси, Черкас. націон. ун-т ім. Б. Хмельницького, 28–29 квітня 2011 р.). – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3–6.
3. Кожемяка В. И. Структурно-семантические особенности группы глаголов, обозначающих перемещение в вертикальной плоскости (raise, lift и их синонимы): дисс. ... канд. филол. наук. – Ростов-на-Дону, 1984. – 167с.
4. Пашкевич Е. Г. Особенности глагольной номинации перемещения в современном английском языке: на примере глаголов перемещения автомобильного транспорта: дисс. ... канд. филол. наук: спец.10.02.04 “Германские языки” / Е. Г. Пашкевич. – М., 2008. – 272 с.
5. Поддубный А. А. Когнитивные модели ситуаций пешего перемещения и способы их лексикализации: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / А. А. Поддубный. – СПб., 2005. – 190 с.
6. Сидорович Т. С. Семантическая и смысловая структура базовых английских глаголов перемещения: дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Т. С.Сидорович. – Волгоград, 2004. – 173 с.
7. Ikegami Y. The Semiological Structure of the English Verbs of Motion: A Stratificational Approach / Yoshihiko Ikegami. – Tokyo : Sanseido, 1970. – 235 p.
8. Lakoff G. Conceptual Metaphor. The Contemporary Theory of Metaphor / George Lakoff // Cognitive Linguistics : Basic Readings / [ed. by Dirk Geeraets]. – Berlin : Mouton, de Gruyter, 2006. – P. 185–239.
9. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites / R. Langacker. – Stanford, CA : Stanford. University Press, 1987. – Vol. 1. – 540 p.
10. Miller G. Language and Perception / George Miller, Philip Johnson-Laird. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1976. – 774 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/>. – Назва з екрана.
12. The New York Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/>. – Назва з екрана.